

Ковальчук Людмила Іванівна

магістр

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,

практичний психолог ЗДО № 6

Дурманенко Оксана Леонідівна

доцент, кандидат педагогічних наук

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Магдисюк Людмила Іванівна

доцент, кандидат психологічних наук

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОЛІ СІМ'Ї

Ключові слова: сім'я, самостійність, виховання, формування, моральні цінності.

Key words: family, independence, education, formation, moral values.

Постановка проблеми. Заклад дошкільної освіти, як і родина здобувача освіти, закладають фундамент для формування особистості дошкільника. В процесі виховання самостійності у старших дошкільників ці два соціальних інститути збагачують соціальний досвід дітей, формують моральні знання і уявлення, залучають в позитивні моральні відносини. Сім'я як один з вирішальних чинників становлення та розвитку особистості зумовлює актуальність досліджень з сімейної проблематики щодо виховання моральних якостей у дошкільників.

Метою статті є дослідження проблеми виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку та виявлення умов для сприяння формування навичок самостійності у дошкільників зі сторони батьків.

Аналіз наукових досліджень. На думку багатьох науковців самостійність характеризується як одна з передумов якісної організації освітнього процесу дітей дошкільного віку, з одного боку, та, з іншого, як багатоаспектний психологічний феномен діяльності особистості, що має власні конкретні критерії. Відповідно до концепції Л. Виготського вона починає формуватися у спільній моделюючій діяльності зі значущим дорослим (ранній дошкільний вік), згодом у взаємодії з ровесниками (молодший дошкільний вік) стає самостійною цілеспрямованою, організованою працею дитини (середній та старший дошкільний вік) [1, с. 313].

В зарубіжній педагогіці розробкою даної проблеми займалися І. Кант, С. К'єркегор, які описували самостійність як особистісну якість в різні періоди розвитку науки. Вітчизняні педагоги С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський описували важливість розвитку самостійності. Значний внесок у вивчення феномену самостійності здійснили такі психологи як Л. Виготський [1], Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк, Т. Піроженко [3] та ін..

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку відзначається потребою підвищення якості їх розвитку шляхом оптимізації життєдіяльності дошкільників. Це, у свою чергу, вимагає наукового аналізу психологічного феномену зародження ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку як найважливішого періоду становлення системи координат ціннісних орієнтирів дитини. Науково виважений підхід до розвитку ціннісних орієнтацій дошкільника сприяє збереженню простору дитячої субкультури та підвищенню опірності дитини до негативних соціальних впливів, об'єднанню

напрямів діяльності системи освіти та батьків.

В сім'ї як першому суспільному середовищі дитини зароджуються ознаки самостійних дій малюка, проявляються особливі почуття, що формують відносини дитини та батьків [3, с. 65]. Важливим етапом є підготовка дитини до вступу у дошкільний заклад, коли самостійність є лише епізодичною характеристикою дитячої поведінки. В період вікової кризи 3-х років самостійність стає відносно стійкою особливістю особистості дитини [2, с. 56].

Самостійність як характеристика діяльності старшого дошкільника проявляється у здатності досягати мети діяльності без сторонньої допомоги, визначається діяльністю і здібностями особистості, які пов'язані з умінням організувати себе, поєднується з цілеспрямованістю, активністю, обґрунтованою мотивацією, плануванням своєї діяльності, швидкістю прийняття рішень і відповідальністю за них, критичністю оцінки результатів своїх дій, почуттям обов'язку [3, с. 7].

Для виявлення зв'язку між найпоширенішими способами спілкування з власною дитиною та самостійністю як моральною цінністю дітей старшого дошкільного віку було проведено дослідження на базі закладу дошкільної освіти № 6 м. Луцька за участі 20 батьків та 20 їхніх дітей 5-6 років.

У ході дослідження була використана методика, яка спрямована на виявлення найпоширеніших способів спілкування з власною дитиною («Тест на виявлення батьківського стилю спілкування з дитиною» О. Мерзлякова), та діагностична методика для оцінки цінностей-благ та цінностей-регламентів («Експрес діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільника» Т. Піроженко, С. Ладивір, К. Карасьова, Л. Соловйова), з якої використовувалась шкала «самостійність».

Результати, отримані за допомогою методики О. Мерзлякової, показали, що всім досліджуваним-дорослим (100 %) за шкалою «прийняття» притаманне виражене позитивне ставлення до дітей. Батьки приймають своїх

дітей такими, які вони є, поважають і визнають їх індивідуальність, схвалюють їхні інтереси, проводять з ними чимало часу. За допомогою коефіцієнта Пірсона ми обчислили показник кореляції ($r = 0,408$), який свідчить про взаємозв'язок прийняття батьками своїх дітей та формуванням у них самостійності: чим вище визнання та схвалення дитячих інтересів, тим вищим буде прагнення дітей ставати самостійними.

За шкалою «кооперація» переважна кількість дорослих (70 %) виявляють щирий інтерес до того, що цікаве дитині, високо оцінюють їхні здібності, заохочують самостійність та ініціативу, намагаються бути з нею на рівних. Такі батьки, як правило, довіряють своїм дітям та намагаються зрозуміти їхню точку зору під час вирішення суперечливих питань.

За шкалою «контроль» був виявлений середній рівень показників результатів у досліджуваних-дорослих (70 %), які свідчать про вимоги слухняності від дітей. Така поведінка батьків далеко не завжди може бути корисною для дітей, тому що сприяє розвитку пасивності, психологічної загальмованості. Проте в нашому дослідженні прослідковується між шкалами зв'язок середнього рівня за коефіцієнтом кореляції Пірсона ($r = 0,303$), який свідчить про те, що при зростанні рівня контролю з боку батьків, у дітей підсилюється бажання бути самостійними.

Результати за шкалою «ставлення до невдач» (90 %) свідчать про те, що дорослі вважають випадковими невдачі своїх дітей і вірять у них. Відповідно, ця віра передається самій дитині, що підтвердили показники кореляційного аналізу ($r = 0,315$). Взаємозв'язок проявляється навіть у випадку негараздів – дитина завдяки батьківській вірі та підтримці обов'язково їх подолає, що в свою чергу допомагає їй зміцнювати свою самооцінку та самостійність.

Не встановлюють психологічну дистанцію між собою і дитиною 80 % респондентів – про це свідчать показники за шкалою «симбіоз». Батьки намагаються завжди бути ближче до них, задовольняти їхні потреби, захищати від неприємностей. нібито відчуваючи себе одним цілим з

дитиною. За допомогою коефіцієнта Пірсона виявили взаємозв'язок ($r = 0,209$), адже у таких батьків тривога за дитину значно підвищується, коли дитина починає відстоювати «власну автономію». За власною волею ця категорія батьків ніколи не дасть дитині самостійності, чим, безумовно, заважатиме її розвитку.

За шкалою «відторгнення» всі батьки (100 %) відчують стосовно своїх дітей позитивні почуття. Такі дорослі вважають дитину талановитою, вірять у її майбутнє, високо оцінюють їхні здібності. Кореляційний аналіз показників шкали «відторгнення» та шкали «самостійність» діагностичної методики оцінки цінностей виявив тісний обернений кореляційний зв'язок ($r = -0,764$). Отже, якщо доросла людина відчуватиме стосовно дитини частіше негативні почуття: роздратування, злість; низько оцінюватиме здібності малюка, своїм ставленням травмуючи дитину, це, в свою чергу, стимулюватиме дитину виявляти самостійність у діях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження ми переконались, що переважна більшість наших респондентів усвідомлюють принципи сімейної взаємодії щодо налагодження сприятливих стосунків у родині, виховання моральних цінностей, формування навичок регуляції власною життєвою ситуацією. Вбачаємо перспективу подальшого наукового пошуку у поглибленні емпіричного вивчення психолого-педагогічних особливостей виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку.

Список літератури:

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6-ти томах. – Т. 4. Детская психология / Под ред. Д. Б. Эльконина. – М.: Педагогика, 1984. – 368 с.

2. Дурманенко О. Л. Розвиток соціальної компетентності дошкільників у процесі спілкування з дорослими [Текст] О. Л. Дурманенко // Молодь і ринок – 2016. – №7 (138). – С. 54-59.

3. Магдисюк Л. І. Психологічна допомога сім'ї, яка виховує дитину із затримкою психічного розвитку / Л. І.Магдисюк, О. Б. Блаватна // Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka # 52 (02/2020): Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. – S. 64-66.

4. Піроженко Т. О. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу: методичні рекомендації / Т. О. Пірожено, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова та ін.; за ред. Т. О. Піроженко. – К. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 120 с.